

Namen tega članka je opisati produkcijo in distribucijo na področju gledališča v mestih Aarhus (Danska), Debrecen (Madžarska), Groningen (Nizozemska), Maribor (Slovenija) in Tartu (Estonija) ter ugotoviti, ali razlike oziroma podobnosti med gledališkimi sistemi lahko povežemo z razlikami in podobnostmi med načini produkcije (kategorija: produkcija), distribucije (kategorija: izvedbe) in potrošnje (kategorija: obiski). Ugotovitve v članku temeljijo na analizi precejšnjega nabora podatkov, zbranih v okviru Študije mest Projekta za raziskovanje evropskih gledaliških sistemov (STEP).

V navedenih petih mestih smo evidentirali vse javne gledališke dogodke v eni sezoni (med letoma 2010 in 2011) ter jih razdelili na sedem tipov gledališča: govorjeno gledališče, ples, glasbeno gledališče, *kleinkunst*, lutkovno gledališče in gledališče predmetov, *cirque nouveau* in šov ter fizično gledališče. V večini mest izrazito prevladuje govorjeno gledališče (ki mu pogosto konkurira glasbeno gledališče). V članku razpravljamo tudi o tem, kakšni so vplivi kulturne tradicije, strukture gledališkega sistema, političnih vidikov gledališkega sistema in ekonomije gledališke produkcije na produkcijo, distribucijo in potrošnjo na področju gledališča.

Ključne besede

gledališki sistemi, distribucija gledališča, gledališka produkcija, ponudba, gledališki tipi, žanri, mednarodno primerjalno gledališko raziskovanje, STEP

Gledališka produkcija in distribucija v različnih evropskih mestih

Hedi-Liis Toome in Anneli Saro

Uvod

Pričujoča raziskava gledališke ponudbe v različnih mestih temelji na petih mestih v petih različnih evropskih državah: Aarhusu (Danska), Debrecenu (Madžarska), Groningenu (Nizozemska), Mariboru (Slovenija) in Tartuju (Estonija). Ta mesta imajo nekaj skupnih značilnosti: niso niti glavna mesta niti gledališke prestolnice države. Gre za univerzitetna mesta in regionalna kulturna središča, število prebivalcev pa se giblje med 240.000 in 100.000 (glej Preglednico 1). Štiri izmed njih – Maribor, Aarhus, Tartu in Debrecen – so tudi druga največja mesta v državi. Groningen je največje mesto na severu Nizozemske. Za analizo delovanja gledaliških sistemov v teh mestih smo zbrali informacije o vseh javnih gledaliških dogodkih (profesionalnih in ljubiteljskih gledaliških izvedbah) v eni sezoni ali koledarskem letu (odvisno od mesta) v obdobju med letoma 2010 in 2011 ter podatke predstavili v obliki preglednice.

Namen tega članka je primerjati produkcijo in distribucijo na področju gledališča v navedenih mestih in ugotoviti, ali razlike oziroma podobnosti med gledališkimi sistemi lahko povežemo z razlikami in podobnostmi med načini produkcije (kategorija: produkcija), distribucije (kategorija: izvedbe) in potrošnje (kategorija: obiski). V prvem delu najprej opišemo splošno statistično ozadje mest ter produkcijo in distribucijo na gledališkem področju. V drugem delu sledi opis metodologije, terminologije in problematike pri zbiranju podatkov. Analiza podatkov in razprava sta razdeljeni na tri dele: razdelitev produkcij (tretji del), izvedb (četrti del) in obiskov (peti del) glede na različne tipe gledališča.

Raziskave za ta članek so podprli Estonski raziskovalni svet (štipendija "Emergent Stories: Storytelling and Joint Sense Making in Narrative Environments"; PUT 192), Mestna občina Groningen ter Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (projekt št. P6-0376, "Gledališke in medumetnijske raziskave").

Članek temelji na podatkih, ki so jih zbrali naslednji člani skupine Projekta za raziskovanje evropskih gledaliških sistemov (STEP): Magdolna Balkányi (Debrecen), Louise Ejgod Hansen (Aarhus), Andreas Kotte in Frank Gerber (Bern), Hans van Maanen (Groningen), Ksenija Repina Kramberger in Maja Šorli (Maribor) ter Hedi-Liis Toome (Tartu).

Splošno gledališko ozadje mest

Mesta v Preglednici 1 so navedena po abecedi, vendar se od leve proti desni zmanjšuje tudi število prebivalstva, tako da je največje mesto Aarhus, najmanjše pa Tartu. Žal v preglednici ni informacij o geografski legi mest in njihovem kulturnem ozadju. Treba je poudariti, da Groningen leži v Zahodni Evropi, Aarhus v Severni Evropi, Debrecen, Maribor in Tartu pa bi morda lahko združili pod pojem Vzhodne ali Srednjevzhodne Evrope.¹

Preglednica 1. Prebivalstvo, produkcije, izvedbe in obiski gledališč v mestih iz Študije mest STEP

Mesto	Aarhus	Debrecen	Groningen	Maribor	Tartu
Število prebivalcev v letu raziskave	240.000	210.000	190.000	110.000	100.000
Leto zbiranja podatkov	sezona 2010/2011	sezona 2010/2011	sezona 2010/2011	sezona 2010/2011	leto 2010
Število produkcij na leto	171	275	489	138	160
Število izvedb na leto	1103	1014	979	678	680
Število obiskov na leto	226.866	203.544	203.808	170.064	156.916
Število izvedb na produkcijo (v povprečju)	6,5	3,7	2,0	4,9	4,3
Število obiskov na produkcijo (v povprečju)	1.327	741	417	1.232	980
Število obiskov na izvedbo (v povprečju)	206	201	208	251	230
Število obiskov na prebivalca (v povprečju)	0,95	0,97	1,07	1,55	1,56

Opomba. Podatki iz Aarhusa in Maribora vključujejo le profesionalno produkcijo.

Pri številu produkcij na leto izstopa dejstvo, da je v Groningenu na voljo precejšnje število predstav (489). To število je pretežno rezultat nizozemskega gostovalnega gledališkega sistema ter ločenosti produkcije in distribucije (za več informacij o nizozemskem gledališkem sistemu glej van Maanen, "The Dutch Theatre System"; van Maanen, "How Theatrical" ter primerjavo gledaliških sistemov v pričujoči posebni številki). Vidimo lahko tudi, da je povprečno število izvedb ene produkcije v Groningenu 2,0; večina tam prikazanih del je namreč tako

¹ Podrobnejšo analizo kulturnega in gledališkega ozadja teh držav najdemo v članku o gledaliških sistemih, ki je del te posebne številke, tovrstno ozadje pa upoštevajo tudi Hansen, Lelkes in Saro, "Introduction"; Saro, "The Interaction of Theatre and Society: the Example of Estonia"; Sušec Michiel in van Maanen, "The Dutch theatre system: a world of independents" ter van Maanen, "How Theatrical Events Determine Theatre's Functioning in Society". Estonijo se pogosto šteje za baltsko državo, po nekaterih razvrstitvah pa je del Severne ali Vzhodne Evrope. Glede na razvrstitev se Madžarska šteje bodisi za del Srednje bodisi Vzhodne Evrope. Slovenija se najpogosteje uvršča v Srednjo, včasih pa tudi v Jugovzhodno Evropo. Vse tri države imajo skupno socialistično oziroma komunistično ozadje: Estonija in Madžarska vpliv Sovjetske zveze ter Slovenija iz Jugoslavije.

imenovanih gostujočih predstav, zato se večina predstav v mestu izvede le enkrat. Poleg tega nekatere skupine delno delujejo kot mestne ali mestnoregionalne skupine (glej van Maanen, "How Theatrical" 490, 492), veliko pa tudi gostujejo, tako da v Groningenu predstavo izvedejo le nekajkrat.

Zdi se, da sta si Maribor in Tartu precej podobna glede produkcije in distribucije, saj imata skoraj enako število prebivalcev, produkcij, izvedb in obiskov. (Podatki o ljubiteljskem gledališču v Tartuju nimajo večjega vpliva na to izenačenost.)

Iz podatkov o Aarhusu in Debrecenu je razvidno, da se mesti razlikujeta v zanimivem vidiku. Čeprav imata podobno število prebivalcev (Aarhus jih ima 14 % več), je število produkcij v Debrecenu kar za 38 % višje. Kar se gledalcev tiče, bi prebivalci Debrecena in Groningena morali ceniti precejšnjo raznovrstnost del, ki so jim na voljo v gledališčih, vendar z gospodarskega vidika lahko opazimo precej majhno izkoriščanje produkcij v Debrecenu, še zlasti pa v Groningenu; v primerjavi s 6–7 izvedbami na produkcijo v Aarhus se vsako produkcijo v Debrecenu namreč povprečno izvede le tri- do štirikrat, v Groningenu pa en- do dvakrat. Zaradi omejenega števila izvedb na produkcijo je število obiskovalcev na produkcijo v Groningenu (421) in Debrecenu (741) seveda precej nizko v primerjavi z drugimi mesti, kjer je na produkcijo skoraj 1000 obiskov ali več. Glede povprečnega števila obiskovalcev na izvedbo je med Debrecenom, Aarhusom in Groningenom (201–208) precej majhna razlika; četrta sta Tartu z 231 in Maribor z 251 obiski. To razliko lahko pojasnimo z velikostjo prizorišč in politiko oblikovanja repertoarjev (o tem bomo razpravljali proti koncu članka). Nizko število izvedb na produkcijo v Debrecenu pa je verjetno posledica omejenega števila možnega občinstva (glej članek o občinstvu v tej posebni številki) ter precejšnjega števila gostujočih predstav, ki jih izvajajo skupine na gostovanjih (40 % ponudbe). V prid temu argumentu govori tudi število obiskov gledališča na prebivalca, ki je v Debrecenu drugo najnižje (0,97). Statistično gledano so ljudje v Groningenu precej aktivni obiskovalci gledališča, saj gledališče obiščejo povprečno enkrat letno. Vendar tudi oni težko tekmujejo z Mariborom in Tartujem, kjer ugotavljamo 1,6 obiska gledališča na prebivalca letno. Podrobnejši vpogled v statistiko in razlaga števil sledita v nadaljevanju članka.

Metodologija

Zbrali smo podatke o različnih javnih gledaliških dogodkih² v vsakem izmed navedenih petih mest in jih predstavili v obliki preglednice. V datoteko smo

² Podatki o predstavah v šolah ali vrtcih se na primer niso zbirali, saj gre za zaprte dogodke in ne za del javne ponudbe.

vnesli ime produkcije, število izvedb na produkcijo, število obiskov gledališča, ki jih je produkcija pritegnila v raziskovalnem obdobju, tip produkcije ter po potrebi tudi njen žanr. V Preglednici 2 so predstavljeni gledališki tipi in žanri, za katere se je raziskovalna skupina dogovorila po dolgih razpravah (kot bo razvidno v nadaljevanju, vsi tipi in žanri niso bili prisotni v vseh mestih).

Konsenz, da se uporabijo določeni gledališki tipi in žanri, odseva ključna vprašanja na področju mednarodnega primerjalnega gledališkega raziskovanja – prvič, kako razlikovati med različnimi gledališkimi tipi in žanri na nacionalni in primerjalni ravni; drugič, kako sploh opredeliti gledališke tipe in žanre, da bodo te opredelitve primerne in reprezentativne za različne države; in tretjič, kako zagotoviti, da bodo gledališke tipe in žanre, o katerih smo razpravljali in se o njih sporazumeli, enako razumeli raziskovalci iz različnih držav z različno strukturiranimi gledališkimi sistemi in različnimi kulturnimi ozadji. Raziskovalna skupina STEP je ugotovila, da je vsak raziskovalec k razpravi o različnih gledaliških tipih in žanrih pristopil zlasti na podlagi strokovnega znanja o svojem lokalnem gledališkem sistemu.

Primer: nekateri gledališki tipi in žanri so v določenih mestih na voljo javnosti in se zato štejejo za javne gledališke dogodke, v drugih mestih pa se isti tip oziroma žanr večinoma izvaja za določeno lokalno skupnost. Za te dogodke lahko izvemo le, če smo pripadniki skupnosti oziroma pripadnike poznamo, zato raziskovalci pri kvantitativnem raziskovanju le stežka pridejo do teh predstav in o njih poročajo. Tak primer je ljudski ples. Na Madžarskem številne polprofesionalne skupine izvajalcev ljudskih plesov javno nastopajo v okviru gledaliških institucij ali gledaliških dogodkov. V Estoniji in Sloveniji je to drugače, saj ljudski ples izvajajo izključno ljubitelji, zato se ljudski ples ne šteje za del gledališkega polja.

Drug primer žanra, ki je na meji gledališkega sistema, je stand-up komedija. Zlasti v močno subvencioniranih gledaliških sistemih, kot je danski, se stand-up komedija ne šteje za »gledališče v pravem pomenu besede« in zato ni vključena v subvencionirani del sistema, vendar se izvaja na istih komercialnih prizoriščih kot drugi tipi gledališča. To je razvidno tudi iz danskega nabora podatkov: med 111 produkcijami, ki so bile v sezoni 2010/2011 izvedene na napol komercialnem prizorišču Musikhuset Aarhus, je bilo 10 stand-up komedij.³ Pri razpravah pri projektu STEP o kategorijah gledališča smo soglašali, da je treba v raziskavo vključiti nekatere oblike gledališča, ki so zelo tipične za določeno državo, čeprav se v drugih državah ne pojavljajo. Da bi bolje razumeli posebnosti gledališča v teh petih mestih, se je raziskovalna skupina vsako leto sestala v enem izmed

³ Ker stand-up ni del uveljavljenega sistema gledališke distribucije v vseh mestih, ga je težko številčno evidentirati na podlagi prizorišč, saj se izvaja tudi na takšnih, ki se za gledališče drugače ne uporabljajo.

mest, obiskala gledališke predstave in po potrebi o določenih predstavah tudi razpravljala s pomočjo videa ali drugih vrst dokumentacije.

Odločili smo se, da za kategorizacijo produkcij in izvedb v mestih uporabimo naslednjih sedem glavnih gledaliških tipov: 1) govorno gledališče, 2) glasbeno gledališče, 3) ples, 4) *kleinkunst*,⁴ 5) lutkovno gledališče in gledališče predmetov, 6) *cirque nouveau* in šov ter 7) fizično gledališče. Trije izmed teh tipov – glasbeno gledališče, ples in *kleinkunst* – so razdeljeni na žanre.

Preglednica 2. Gledališki tipi in žanri

Tipi	Žanri
1) Govorjeno gledališče	
2) Glasbeno gledališče	- opera/opereta - muzikal - gledališče z glasbo - gledališki koncert
3) Ples	- klasični balet - sodobni ples - ljudski ples - urbani ples
4) <i>Kleinkunst</i>	- kabaret - stand-up komedija - improvizacijsko gledališče - kantavtorski nastop
5) Lutkovno gledališče in gledališče predmetov	
6) <i>Cirque nouveau</i> in šov	
7) Fizično gledališče	

Odločitev, da pri govornem gledališču ne uporabimo žanrov (npr. komedija, drama, tragedija ali predstava, ki temelji na podobi, v nasprotju s predstavo, ki temelji na besedilu itd.) je bila težka, vendar smo soglašali, da navedeni žanri za pričujočo raziskavo niso pomembni.⁵ Lutkovno gledališče in gledališče predmetov, *cirque nouveau* in šov ter fizično gledališče so gledališki tipi, ki so precej specifični in zato pri njih nadaljnja razdelitev na žanre ni potrebna.

⁴ Izraz *kleinkunst*, ki se uporablja tako v nemščini kot v nizozemščini (v slovenščini pa bi ga bilo mogoče prevesti kot 'mala umetnost' – op. prev.), smo izbrali zato, ker je bil izraz *stand-up* preozek, da bi zajel bistvo te kategorije, nizozemska beseda *cabaret* pa ima v danščini in estonščini drugačen specializiran pomen.

⁵ Govorno gledališče je izraz, ki ga je izbrala skupina STEP. Glede na to, da ima tudi izraz »drama« prizvok žanra in dramatike, smo se mu odločili izogniti. Klasična razdelitev govornega gledališča na tragedijo, komedijo in dramo dandanes ni preveč učinkovita, saj je tragedija redko povsem prisotna, tanka ločnica med dramo in komedijo pa je pogosto odvisna od recepcije posameznika. Vprašljivo je tudi, kaj takšni žanri povedo o stilu predstav. Razlikovanje med predstavami, ki temeljijo na podobah, in predstavami, ki temeljijo na besedilu, sicer pove več o stilu predstave, vendar bi večina produkcij bodisi temeljila na besedilu bodisi bila med obema kategorijama, zato smo opustili tudi ta termina.

Cirque nouveau in šov smo glede na gledališki tip združili v eno kategorijo, ker se pri obeh uporabljata glasba in telesni gib, vendar drugače kot pri glasbenem gledališču ali plesu. *Cirque nouveau* je vrsta cirkusa, kjer je v nasprotju s tradicionalnim cirkusom, ki temelji na posameznih točkah-izzivih in dresurnih trikih z živalmi, več poudarka na pripovedi in estetiki predstave. Fizično gledališče je gledališki tip, pri katerem se uporablja estetika, ki temelji pretežno na fizičnih izraznih sredstvih, kot so geste z rokami, govornica telesa in telesno gibanje, vendar se to gledališče ne šteje za izključno plesno (glej Kennedy 462). Kot smo že omenili, smo na žanre razdelili tri gledališke tipe. To je bilo potrebno, saj bi njihovi žanri hipotetično lahko pritegovali različne vrste občinstva (pri urbanem/uličnem plesu in baletu na primer ne gre za isto občinstvo), kar pa ne velja za preostale štiri gledališke tipe, ki naj bi pritegovali bolj podobno občinstvo (obiskovalci lutkovnega gledališča bi na primer obiskali tudi predstave s področja gledališča predmetov). Zato je bila podrobnejša opredelitev žanrov potrebna pri naslednjih gledaliških tipih: glasbeno gledališče, ples in *kleinkunst*.

Glasbeno gledališče delimo na štiri žanre. Opera in opereta sta združeni, saj navadno obe temeljita na klasični glasbi, kar ju družijo in razlikuje od vseh drugih žanrov glasbenega gledališča. Čeprav bi opereto lahko šteli za bolj zabaven žanr in zato bližji muzikalu, se tako za opero kot opereto zahtevajo klasično šolani solisti, izvajajo pa ju večinoma operni pevci. Poleg tega je raziskava občinstva v Tartuju pokazala, da obiskovalci opere obiskujejo tudi opereto – za razliko od občinstva muzikala, ki ne obiskuje ne opere ne operete (Toome 168). Pri žanru muzikal se uporabljajo dramski elementi, glasba in ples v precej enakem sorazmerju, vendar ima glasba še vedno glavno vlogo. Gledališče z glasbo je redkejši žanr, ki je zlasti prisoten na Nizozemskem; pri njem se besedilo in glasba uporabljata v enaki meri, običajno pa gre za predstavo z zgodbo, ki so ji dodani songi. Gledališki koncert je specifičen danski žanr, ki navadno temelji na obstoječem opusu določene glasbene skupine, ki se ga reinterpreterira na netradicionalen način in v živo izvede na odru v uprizoritvi, pri kateri se ustvari določen univerzum, vendar običajno ne pripoved. Ples je razdeljen na štiri žanre: klasični balet, sodobni ples, urbani ples in ljudski ples. Zadnjega kot gledališki žanr najdemo predvsem na Madžarskem.

Kleinkunst pa se deli na štiri žanre: stand-up, kabaret, improvizacijsko gledališče in kantavtorski nastop. *Kleinkunst* je gledališki tip, ki ga pogosto izvaja ena sama oseba ali majhne skupine (dva ali trije ljudje) pretežno na manjših ali netradicionalnih gledaliških prizoriščih. Stand-up je žanr, pri katerem komik interpretira sklop šal in smešnih zgodb, pri čemer pogosto podaja osebne izkušnje in neposredno nagovarja gledalce. Kabaret je zelo priljubljen na Nizozemskem, gre za mešanico (stand-up) komedije, gledališča in glasbe, ki pogosto vključuje

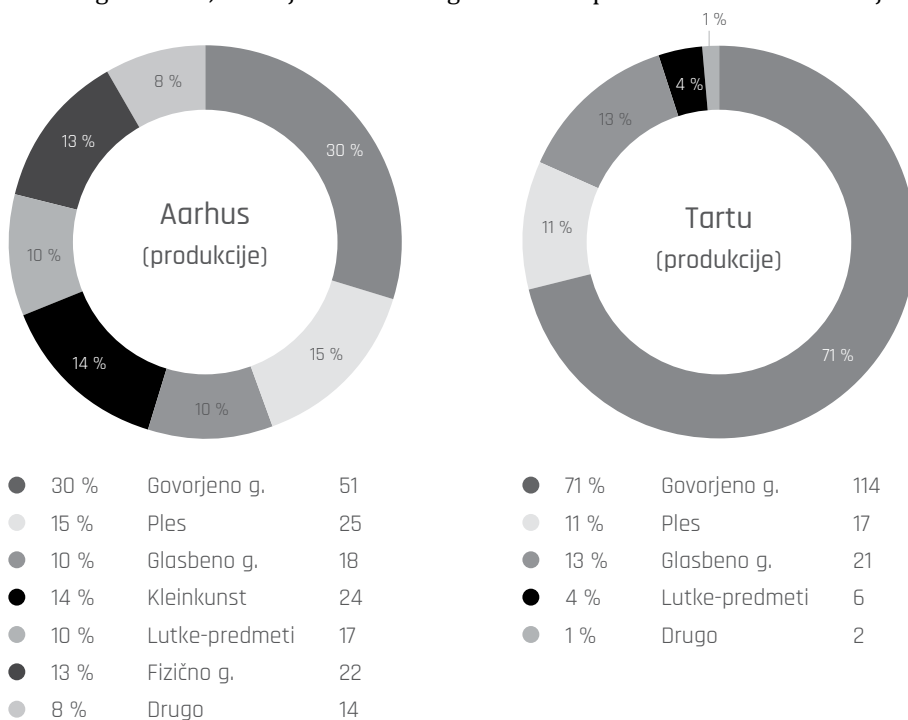
tudi družbene teme in politično satiro. Produkcija se šteje za improvizacijsko gledališče, kadar jo sestavljajo krajši improvizirani skeči na teme, ki jih pogosto predlaga občinstvo. Kantavtorski nastop, ki ga štejemo za *kleinkunst* in ne za glasbeni žanr, je koncert ene osebe, kjer pevec premore med pesmimi zapolni s kratkimi zgodbami.

Razdelitev produkcij

Rezultati

Najprej smo mesta primerjali na ravni ponujenih gledaliških tipov (in po potrebi žanrov) glede na število produkcij. Ponudba različnih gledaliških tipov in žanrov se glede na lokacije precej razlikuje. Mesta lahko razdelimo na tri skupine: tipi in žanri so najbolj raznoliki v Aarhusu in Groningenu, najmanj raznoliki pa v Tartuju in Mariboru; Debrecen je nekje med obema skupinama.

Ponudba različnih gledaliških tipov je najbolj uravnotežena v Aarhusu, najmanj pa v Tartuju (glej Sliko 1), kar pomeni, da je prebivalcem Aarhusa, ki načrtujejo večer v gledališču, na voljo širša izbira gledaliških tipov in žanrov kot v Tartuju.

Slika 1. Različni tipi gledaliških produkcij, ki so na voljo v Aarhusu (sezona 2010/2011) ter v Tartuju (leto 2010).

Čeprav je v Aarhusu število produkcij govornega gledališča najvišje (skoraj tretjina produkcij), so precej vidni tudi drugi gledališki tipi. Enako raznolikost gledaliških tipov kot Aarhus občinstvu ponuja le Groningen (glej Prilogo 1). Medtem ko v Aarhusu razpon gledaliških tipov sega od 10 % produkcij lutkovnega gledališča in gledališča predmetov do 30 % produkcij govornega gledališča, pa je v Groningenu to razmerje 2 % lutkovnega gledališča in gledališča predmetov ter 43 % govornega gledališča. To pomeni, da mesti ponujata najbolj raznolike tipe gledališča, vendar so nekateri tipi v Groningenu manj prisotni. Groningen se od drugih mest razlikuje po količini *kleinkunsta* v ponudbi (24 % izvedb). Sledi mu Aarhus s 14 % izvedb tega gledališkega tipa (vendar to ne vključuje celotne ponudbe *kleinkunsta*, saj se ga velikokrat izvaja na prizoriščih, ki niso gledališka in zato niso bila vključena v raziskavo).

Tartu predstavlja nasprotje glede raznolikosti gledaliških tipov. 71 % produkcij, prikazanih v tem mestu leta 2010, je spodročja govornega gledališča, ki se pojavlja 1,5-krat pogosteje kot v katerem koli drugem mestu. Poleg tega se v gledališki ponudbi Tartuja ne pojavljajo *kleinkunst*, fizično gledališče, *cirque nouveau* in šov ali plesni žanri, kot sta urbani ples in ljudski ples. Tartuju je podoben Maribor (glej Prilogo 1), kjer *kleinkunst*, fizično gledališče, *cirque nouveau* in šov, urbani ples ali ljudski ples v sezoni 2010/11 niso bili del ponudbe. Maribor se od vseh preostalih mest razlikuje po tem, da v ponudbi nima profesionalnih muzikalov, temveč le ljubiteljske,⁶ vendar ta primanjkljaj zapolni z opernimi produkcijami. Poleg tega ima Maribor precej več lutkovnega gledališča in gledališča predmetov (30 % vseh produkcij) od preostalih štirih mest. To lahko pojasnimo z dejstvom, da se v Mariboru nahaja eno izmed dveh lutkovnih gledališč v Sloveniji, lutkovno gledališče pa je tudi eno izmed treh gledališč v mestu.

Medtem ko je v preostalih mestih delež produkcij plesnega in glasbenega gledališča v ponudbi precej podoben (10–15 %), je v Debrecenu (glej Prilogo 1) 9 % produkcij glasbenega in 27 % produkcij plesnega gledališča.⁷ Čeprav ima Madžarska živahno tradicijo plesnega gledališča, je prisotnost plesa v teh podatkih v primerjavi s povprečno ponudbo plesnih produkcij v drugih sezonah preveč zastopana. Do tega je prišlo, ker so bile na dveh gledaliških festivalih, zaradi katerih je v mesto prispelo 23 različnih produkcij sodobnega plesa, vse predstave izvedene samo enkrat.⁸

6 O ljubiteljskem gledališču v Mariboru ni podatkov.

7 Če upoštevamo le profesionalne produkcije v Debrecenu, je odstotek plesnih produkcij manjši in zato bolj podoben drugim mestom.

8 Poleg navedenih 23 profesionalnih produkcij sodobnega plesa je bilo del ponudbe v Debrecenu tudi šest profesionalnih produkcij ljudskega plesa ter 45 polprofesionalnih in ljubiteljskih plesnih produkcij (prim. van Maanen idr., *How Theatre Functions* 89).

Razlike pri ponudbi produkcij v navedenih petih mestih morda lahko pojasnimo z naslednjimi vidiki.

Kulturno in zgodovinsko ozadje. Zaradi sovjetskega ozadja Madžarske in Estonije ter delno socialističnega ozadja Slovenije se je v teh državah govorjeno gledališče uveljavilo kot kulturno in družbeno prestižna umetniška oblika. Estetika in izobraževanje na gledališkem področju sta močno temeljila na Stanislavskem (psihološka igra) in nekoliko manj na Brechtu (gledališče kot družbeni forum). Poleg tega so bili žanri, kot sta zahodni muzikal ali sodobni ples, v Sovjetski zvezi do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja bojkotirani, s tem pa tudi v Estoniji. V osemdesetih letih in pred tem sodobni ples tudi ni bil močno prisoten v Mariboru in Debrecenu, saj ni bilo podpornega izobraževalnega in institucionalnega okvira (v Mariboru je to bilo mogoče le, kadar so koreografi imeli priložnost delati z režiserji s področja govorenega gledališča, kar pa se ni dogajalo pogosto). Z razpadom Sovjetske zveze in Jugoslavije so se gledališkim ustvarjalcem odprle meje in šele nato so se nekateri prej premalo zastopani gledališki tipi začeli pogosteje pojavljati v ponudbi omenjenih treh držav.⁹ Poleg tega obstaja tudi nekaj novih gledaliških tipov in žanrov, ki so se začeli pojavljati šele v zadnjih letih, na primer stand-up komedija v Tartuju in Mariboru.¹⁰ Kulturno ozadje v Zahodni Evropi je bilo liberalnejše in občinstvo je bolj seznanjeno z različnimi tipi in žanri na področju gledališča. Lokalne posebnosti gledališča, kot sta ljudski ples na Madžarskem ter *kleinkunst* na Danskem in Nizozemskem, prav tako močno zaznamujejo gledališko ponudbo.

Prisotnost določene vrste gledaliških skupin. Tako Maribor kot Debrecen imata lutkovno gledališče z lastnim prizoriščem in skupino, zato imata lahko na programu veliko različnih produkcij vso sezono, kar ne velja za mesta, kjer se produkcije lutkovnega gledališča in gledališča predmetov navadno izvajajo le kot gostujoče predstave. Zdi se tudi, da za prisotnost lutkovnih gledališč v teh dveh mestih ni nobenega drugega razloga kot to, da gre za regionalni kulturni središči.

Razpoložljivost prizorišč za različne gledališke tipe in žanre. Za nekatere gledališke tipe so potrebne določene vrste prizorišč, in to je nemara tudi razlog, da v ponudbi nekaterih obravnavanih mest ni določenih žanrov. V Tartuju je na primer za

9 V Estoniji se je na primer termin »scenske umetnosti« poleg »gledališke umetnosti« začel uporabljati šele v zadnjem desetletju, ne le v gledališki kritiki, temveč tudi v gledališki politiki. Predstave o tem, kaj naj bi se štelo za gledališče, so bile v vzhodnem bloku bolj konzervativne kot na Nizozemskem ali Danskem, kjer ima brisanje mej med gledališčem in drugimi umetniškimi oblikami daljšo tradicijo.

10 Kljub temu obstaja precej ostra ločnica med poklicnimi igralci, ki nastopajo na gledaliških prizoriščih (običajno sami niso avtorji besedil, ki jih izvajajo, in tudi monopredstave običajno uprizorijo poklicni režiserji) ter ljubiteljskimi stand-up umetniki, ki nastopajo v gostilnah in na alternativnih prizoriščih ter so sami odgovorni za besedila, ki jih interpretirajo.

lutkovno gledališče na voljo le eno majhno prizorišče in eno dobro prizorišče za sodobni ples. Pomanjkanje ustreznih prizorišč lahko ustvari začarani krog: če predstave določenega tipa ali žanra občinstvu niso na voljo, občinstva za te žanre ni, zlasti če se izvajajo poredko.

Možnost za prispevek izobraževanja k različnim gledališkim tipom in žanrom. Pomanjkanje žanrov zaradi odsotnosti izobraževanja se ne pojavlja le v mestih, temveč tudi v državah nasploh. V Sloveniji se na primer sodobni ples poučuje le na eni srednji šoli. V Estoniji se urbani ples in *cirque nouveau* poučujeta le kot rekreativni dejavnosti v šolah za prosti čas, namenjenih otrokom in mladini. Na Nizozemskem se *kleinkunst* poučuje na *Academie voor Kleinkunst* v Amsterdamu, kar neposredno vpliva na število tovrstnih predstav v Groningenu ter na Nizozemskem nasploh. Razpoložljivost različnih gledaliških žanrov je zato odvisna od naslednjih vidikov gledališkega izobraževanja: od prisotnosti gledališke šole v mestu ali državi; od pristopov h gledališču ali igri, ki se poučujeta na gledaliških šolah; od prisotnosti kakršnih koli posebnih šol ali usposabljanja za igralce v muzikalih, baletne plesalce, izvajalce sodobnega plesa ali *cirque nouveauja* itd. Kljub dejstvu, da je v Estoniji, na Madžarskem in v Sloveniji prispevek posebnega izobraževanja na področju lutkovnega gledališča pomanjkljiv, te države imajo lutkovna gledališča, večina lutkarjev pa ima igralsko izobrazbo oziroma so lutkarstvo študirali v tujini.

Velikost mesta in države. Na koncu je treba opomniti, da imata Maribor in Tartu pol manj prebivalcev od preostalih mest ter da sta državi, v katerih se mesti nahajata, torej Slovenija in Estonija, tudi najmanjši državi v raziskavi. Število prebivalcev je vsaj delno sorazmerno s številom gledaliških ustvarjalcev, in manjša je gledališka ponudba, manj je lahko raznolika.

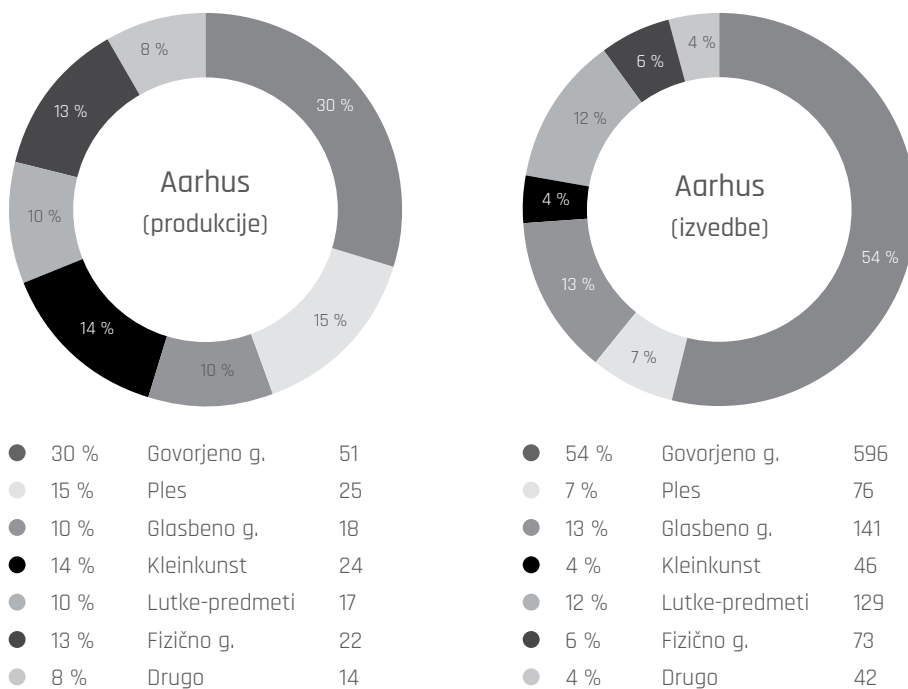
Razdelitev izvedb

Rezultati

Razdelitev produkcij glede na gledališke tipe nam omogoča uvid v raznolikost gledališča, ki nastaja ali gostuje v institucijah in je na voljo gledalcu. Vendar pa nam razdelitev izvedb lahko omogoči jasnejši in boljši uvid v razpoložljivost gledaliških tipov in v to, kakšne gledališke tipe občinstvo dejansko obiskuje (o zadnjem bomo podrobneje razpravljali v nadaljevanju). Analiza ponudbe izvedb ima torej dve prednosti: osvetli načela produkcije in oblikovanja programov pa tudi recepcijo gledališča na splošno. Razlika med ponudbo in povpraševanjem postane očitna preko razlike med deležem produkcij in izvedb.

Najočitnejša značilnost v tem primeru je razlika med produkcijami in izvedbami na področju govornega gledališča; na podlagi tega lahko gledališko ponudbo v mestih razdelimo na tri skupine: 1) odstotek izvedb na področju govornega gledališča je večji od odstotka produkcij na tem področju, 2) število izvedb in produkcij na tem področju je približno enako ali 3) odstotek produkcij na področju govornega gledališča je večji od odstotka izvedb na tem področju.

V Aarhusu se število produkcij in izvedb v celotni ponudbi precej radikalno spreminja (glej Sliko 2). Produkcije na področju govornega gledališča predstavljajo »le« 30 % celotnih produkcij v ponudbi, a kar 54 % ponudbe izvedb na področju govornega gledališča. Na splošno sodobni ples »izgubi« polovico svoje ponudbe – s 15 % produkcij na 7 % izvedb. Poleg tega je v primerjavi s številom produkcij tudi manj izvedb na področju fizičnega gledališča ter lutkovnega gledališča in gledališča predmetov.

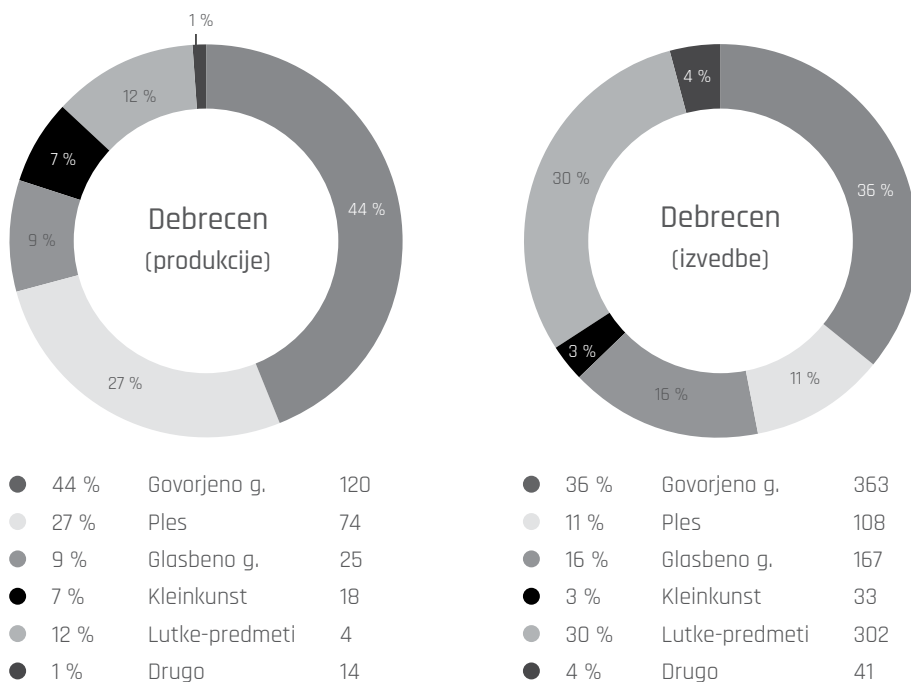

Slika 2. Delež različnih tipov produkcij in izvedb v ponudbi: Aarhus (sezona 2010/2011)

V Groningenu se število izvedb na področju govornega gledališča, plesa in glasbenega gledališča le malo poveča v primerjavi s številom produkcij. Največji upad je razviden pri *kleinkunstu* – s 24 % produkcij na 17 % izvedb. Na splošno gledano pa je pri Groningenu (pa tudi pri Tartuju) najmanj sprememb glede

deleža produkcij in izvedb. V Tartuju (glej Prilogo 1) število izvedb na področju govornega gledališča ostane enako številu produkcij (in se celo zviša z 71 na 72 %). Število izvedb na področju plesa se zmanjša z 11 na 8 %, delež glasbenega gledališča pa se poveča s 13 na 19 %. V Mariboru je v primerjavi s številom produkcij na področju govornega gledališča, plesa in glasbenega gledališča v ponudbi nekoliko manj izvedb, v lutkovnem gledališču in gledališču predmetov pa precej več (povečanje s 30 % produkcij na 43 % izvedb v ponudbi). Zaradi enakovredne prisotnosti govornega gledališča ter lutkovnega gledališča in gledališča predmetov (43 % lutkovnega gledališča in gledališča predmetov ter 42 % govornega gledališča) je Maribor precej edinstven.

Debrecen je na nek način nasprotje Aarhusa (glej Sliko 3), saj se delež produkcij na področju govornega gledališča v ponudbi zmanjša s 44 % produkcij na 36 % izvedb. Enako zmanjšanje lahko opazimo pri številu izvedb na področju plesa – s 27 % na le 11 %. Lutkovno gledališče pa v ponudbi v Debrecenu predstavlja 30 % izvedb v primerjavi z 12 % produkcij.

Slika 3. Delež različnih tipov produkcij in izvedb v ponudbi: Debrecen (sezona 2010/2011)

Pri številu izvedb na področju govornega gledališča lahko opazimo, da govorno gledališče prevladuje tako pri ponudbi v Tartuju (72 %) kot v Aarhusu (54 %) in Groningenu (48 %). Zato precejšnja raznolikost tipov in žanrov, ki smo jo prej pohvalili v Aarhusu in Groningenu, v ponudbi izvedb ni tako vidna. Pri ponudbi v Mariboru in Debrecenu prevladujeta dva gledališka tipa: govorno gledališče ter lutkovno gledališče in gledališče predmetov. V Mariboru je 42 % izvedb govornega gledališča proti 43 % izvedb lutkovnega gledališča in gledališča predmetov, v Debrecenu pa 36 % izvedb govornega gledališča proti 30 % izvedb lutkovnega gledališča in gledališča predmetov.

Na tem mestu lahko na kratko omenimo nekaj glede podatkov o različnih tipih in žanrih izvedb, ki smo jih zbrali v Bernu (Švica), vendar v skupno analizo v tem članku niso bili vključeni.¹¹ V mestu je osupljivo število javnih gledaliških dogodkov: leta 2011 je bilo v Bernu 3.075 izvedb. Zaradi ogromnega števila izvedb (trikrat več kot v Aarhusu, kjer jih je največ med petimi mesti v raziskavi) v Bernu nismo zbirali podatkov, kot sta število produkcij in obiskov. Vendar je Bern vredno primerjati s preostalimi mesti tudi brez kakršnih koli drugih podatkov, saj 51 % izvedb v ponudbi predstavlja govorno gledališče, 15 % glasbeno gledališče, 13 % *kleinkunst*, 11 % ples, 5 % lutkovno gledališče in gledališče predmetov ter 5 % drugo. Kljub impresivnemu številu predstav je splošna razdelitev na gledališke tipe v Bernu precej podobna tisti v Aarhusu in Groningenu.

Na podlagi navedenih petih mest v raziskavi je mogoče sklepati, da je v ponudbi vedno več plesnih produkcij v primerjavi z deležem izvedb. Na splošno (z izjemo Maribora) je v ponudbi vedno več izvedb na področju glasbenega gledališča v primerjavi s številom produkcij. To pomeni, da ima občinstvo raje glasbeno gledališče od plesnega in da ima ena produkcija na področju glasbenega gledališča lahko več izvedb kot produkcija na področju plesa.

Razprava

Razmerje med deležem produkcij in izvedb v celotni ponudbi ter povečanje oziroma zmanjšanje tega razmerja lahko odraža številne dejavnike.

Prisotnost skupine posebne vrste (na primer lutkovne), ki producira na hišnem odru (oziroma več njih), zaradi česar lahko odigra veliko izvedb ene produkcije, posledica pa je vzpon enega gledališkega tipa. Zato prisotnost Lutkovnega gledališča Maribor in Lutkovnega gledališča Vojtina v Debrecenu ne vpliva le na

¹¹ Podatke iz Berna smo lahko zbrali le za obdobje šestih mesecev; da bi bili primerljivi s podatki o ostalih mestih, smo dobljene podatke o Bernu matematično ekstrapolirali in tako prišli do izračunov za eno leto.

ponudbo produkcij v teh dveh mestih, temveč tudi na ponudbo izvedb. Poleg tega so lutkovne predstave in predstave na področju otroškega gledališča nasploh običajno precej kratke in se včasih izvajajo dvakrat dnevno.

Razpoložljivost prizorišč za različne gledališke tipe in žanre. Bolj alternativni tipi predstav (na primer na področju fizičnega gledališča ali *cirque nouveauja*) so pogosto produkcije skupin brez lastnega prizorišča, pogosta posledica pa je omejeno število izvedb. Lahko se tudi zgodi, da skupine s precej majhnimi prizorišči (ki so na primer tipična za lutkovno gledališče in gledališče predmetov) izvedejo več izvedb ene produkcije, ker je število obiskovalcev precej omejeno. Zato skupine brez ali z majhnim prizoriščem ne morejo konkurirati takšnim, ki imajo hišne prostore in dvorane velikih kapacitet ter lahko pritegnejo večje občinstvo. Posledica zadnjega pa je lahko produciranje bolj tradicionalnih (npr. govorno gledališče) ali popularnih (npr. komedija in muzikal) gledaliških oblik, da bi se napolnila dvorana. V številnih gledališčih se velike dvorane štejejo za problematične, saj režiserjev z umetniškimi ambicijami delo na teh odrih in tveganja glede obiska ne zanimajo.

Število obiskovalcev, ki je na voljo za gledališče (določenega tipa). Ta dejavnik je povezan s pričakovanjem občinstva in izkušnjo, ki je povezana z različnimi gledališkimi tipi (za to vprašanje glej članek o gledaliških izkušnjah). Primer: majhno število izvedb na področju plesa v vseh mestih v primerjavi z deležem produkcij lahko najprej pojasnimo z višjo stopnjo abstraktnosti plesa, kar se odraža tudi v manjšem številu obiskovalcev. Naj gre za klasični balet (prevladujoči žanr na področju plesa v Tartuju in Mariboru) ali sodobni ples (prevladujoči žanr na področju plesa v Groningenu in Aarhusu), ples je gledališki tip, za katerega je pogosto potrebno več domišljije ter branje giba ali navdušenje nad (sodobno) klasično glasbo. V nasprotju s tem lahko povečanje deleža izvedb glasbenega gledališča v ponudbi pojasnimo z močnejšim dejavnikom zabave, ki je povezan z glasbenim gledališčem (muzikali, gledališče z glasbo in gledališki koncerti) v večini mest. V ponudbi v Groningenu in Tartuju je več muzikalov, gledališča z glasbo in gledaliških koncertov kot pa opere, ki je bolj resen in zahteven žanr glasbenega gledališča.

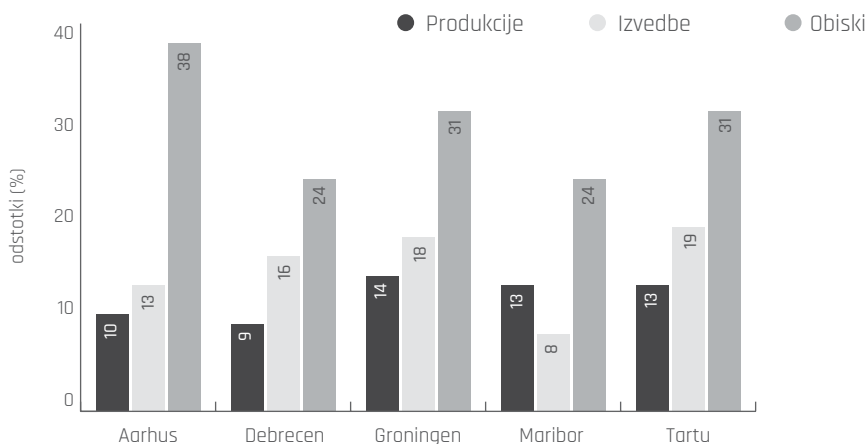
Stroški produkcij in izvedb. Primer: drago glasbeno gledališče, zlasti muzikali, se navadno producira v velikih dvoranah, da bi pritegnil čim več gledalcev in z eno samo izvedbo imel čim večji prihodek. Cilj je pokriti čim več produkcijskih stroškov z vsako izvedbo in ciklom izvedb na splošno. Zato stroški na število izvedb lahko vplivajo na dva načina: število izvedb lahko omejijo ali pa ravno narobe – lahko jih tudi povečajo, kadar je za ponovitve veliko zanimanja.

Kulturna politika oblikovanja programov, ki določenim gledališkim tipom ali določenim produkcijam pripisuje večjo vrednost kot drugim, zaradi česar visoko cenjena dela ostajajo na repertoarju tudi, če je zanimanje občinstva zgolj povprečno. To se velikokrat dogaja s klasikami opernega in govornega gledališča. Z različnimi gledališkimi sistemi je povezana tudi razpoložljivost določenih gledaliških tipov in žanrov. Repertoarna gledališča imajo lahko na programu isto produkcijo nekaj sezon z do desetimi izvedbami na leto (kot v Tartuju) ali pa le eno ali včasih dve sezoni z desetimi izvedbami na leto (kot v Debrecenu). Podobno se produkcija lahko izvede velikokrat v kratkem času (kot v Aarhusu), lahko pa se jih prikazuje le na gostovanju (kot v Groningenu).

Razdelitev občinstva

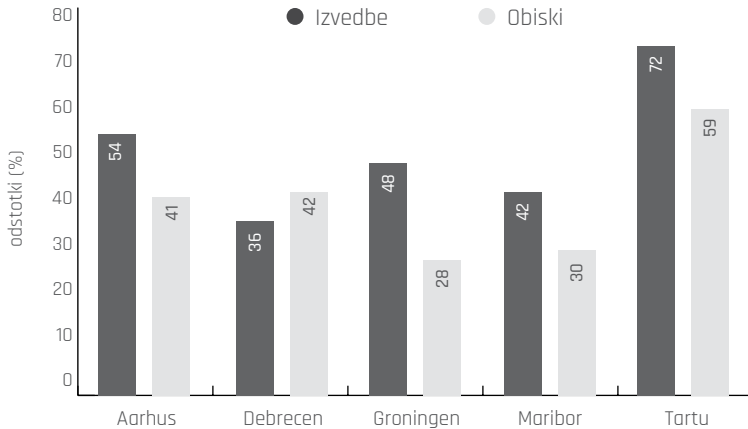
Rezultati

Zadnji košček, ki še manjka v sestavljanju števil pri ponudbi, je občinstvo – odstotek obiskovalcev glede na gledališki tip. Če pogledamo delež občinstva glede na različne gledališke tipe v primerjavi z deleži produkcij in izvedb v ponudbi, ugotovimo, da največ obiskovalcev pritegne glasbeno gledališče (glej Sliko 4). To je posebno očitno v Aarhusu, kjer je v ponudbi le 13 % izvedb s področja glasbenega gledališča, vendar pa te pritegnejo 38 % obiskov.

Slika 4. Razmerje med produkcijami, izvedbami in obiski glasbenega gledališča v ponudbi

V vseh mestih razen v Debrecenu število občinstva govornega gledališča v primerjavi z deležem izvedb govornega gledališča v ponudbi upade: za 20 % v Groningenu, 13 % v Aarhusu, 13 % v Tartuju in 12 % v Mariboru (Slika 5). V Debrecenu pa se obiski produkcij govornega gledališča povečajo za 6 %.

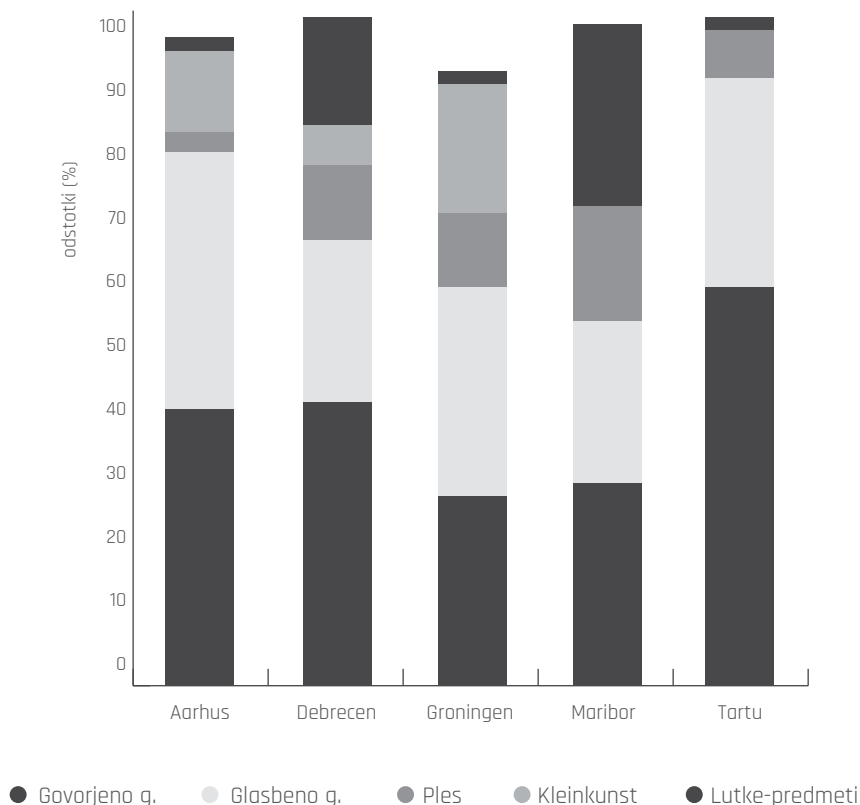

Slika 5. Razmerje med izvedbami in obiski govornega gledališča v ponudbi

Ne glede na te upade govorno gledališče v Tartuju še vedno pritegne največje občinstvo – 59 % vseh obiskov gledališča predstavljajo obiski produkcij govornega gledališča (Slika 5). Govorno gledališče je tudi najbolj obiskan gledališki tip po številu obiskovalcev v Mariboru (30 % obiskov) in Debrecenu (42 % obiskov).

V Mariboru pa je pri občinstvu skoraj enako priljubljeno tudi lutkovno gledališče, ki pritegne 27 % vseh obiskov. V Debrecenu, kjer je lutkovno gledališče in gledališče predmetov drugi najbolj prisoten gledališki tip, pa obisk lutkovnega gledališča in gledališča predmetov upade v primerjavi z odstotkom izvedb (s 30 % izvedb na 16 % občinstva). Podobno je v Mariboru, kjer 43 % lutkovnega gledališča in gledališča predmetov pritegne 27 % obiskov.

Medtem ko v Tartuju, Mariboru, Debrecenu in Aarhusu največ občinstva pritegne govorno gledališče, so v Groningenu najbolj obiskane izvedbe glasbenega gledališča (čepprav pred govornim gledališčem vodijo le za 3 %). Aarhus pa od drugih mest odstopa po nizkem številu obiskov plesnega gledališča (le 3 %).

Slika 6. Razdelitev občinstva glede na različne gledališke tipe v ponudbi (odstotni deleži)¹²

Razprava

Obiski različnih gledaliških tipov v različnih mestih bi lahko odražali naslednje vidike.

Navada občinstva, da obiskuje določene gledališke tipe. Govorjeno in glasbeno gledališče sta najbolj poznana in dostopna gledališka tipa. V državah s socialističnim ozadjem je (zlasti govorno) gledališče skozi zgodovino imelo zelo pomembno vlogo pri oblikovanju identitete, saj je bil najpomembnejši znak nacionalne identitete lokalni jezik (glej Lelkes, Saro, "The Interaction"; Sušec Michieli). V Estoniji, na Madžarskem in v Sloveniji se je navada obiskovanja govornega gledališča ohranila kljub družbenim in kulturnim spremembam.

¹² Obiski fizičnega gledališča, *cirque nouveauja* in šova ter drugih žanrov so izpuščeni, saj njihov relativni delež znaša manj kot 2 %.

Poleg govornega gledališča je nacionalno, popularno ljudsko identiteto predstavljal tudi ljudski ples, ki je hkrati ponujal lahko razvedrilo (Lelkes 97). Priljubljenost glasbenega gledališča je večinoma povezana z visoko zabavno vrednostjo. Visoko zabavno vrednost ima navadno tudi *kleinkunst*, vendar pa je splošno občinstvo z njim dovolj seznanjeno le v Groningenu, saj ima ta žanr na Nizozemskem daljšo in širšo tradicijo.

Prisotnost skupine določene vrste. Produkcije v Lutkovnem gledališču Maribor in Lutkovnem gledališču Vojtina v Debrecenu pritegnejo veliko obiskovalcev in tako je obiskovanje teh gledališč prešlo v navado številnim prebivalcem obeh mest. Čeprav operne produkcije v gledališču Vanemuine v Tartuju v primerjavi z muzikali ali izvedbami govornega gledališča ne pritegnejo veliko obiskovalcev, obstoječe občinstvo zelo visoko vrednoti možnost obiska opere zunaj glavnega mesta Talina (Toome, "Ooperi- ja muusikalilavastuste"), zato je za ta žanr vedno na voljo določeno število obiskovalcev. Zaradi pomanjkanja ali omejene količine določenega gledališkega tipa ali žanra (npr. sodobnega plesa v Tartuju in Mariboru) se zmanjšajo možnosti, da bi s temi žanri pritegnili širše ali novo občinstvo, saj je produciranje na področju tipov, žanrov in stilov, ki občinstvu niso tako poznani, povezano z večjimi finančnimi tveganji za skupine.

Omejene kapacitete prizorišč. Zaradi manjših odrov za predstave lutkovnega gledališča in gledališča predmetov v Mariboru in Debrecenu se lahko producirajo različni gledališki tipi za določene ciljne skupine (v primerjavi z muzikali, pri katerih so ciljno občinstvo vse starostne skupine), vendar lahko sprejmejo le manjše število obiskovalcev.

Zaradi stroškov produkcij in izvedb morajo skupine privabljati več občinstva. Pri izvedbah glasbenega gledališča (zlasti muzikalih) gre navadno za komercialne gledališke produkcije; to pomeni, da si skupine, ki jih producirajo, prizadevajo za številno občinstvo, imajo pa tudi denar za trženje. Dragi muzikali se običajno uprizarjajo v največjih dvoranah mesta, kar skupinam omogoča, da številne obiskovalce privabijo že z nekaj izvedbami in ustvarijo precejšen prihodek.

Splošni zaključki

Na produkcijo, distribucijo in potrošnjo gledališča najbolj vplivajo naslednji štirje vidiki: 1) vpliv kulturnih tradicij na produkcijo in potrošnjo gledališča, 2) struktura gledališkega sistema, 3) politični dejavniki gledališkega sistema ter 4) ekonomija gledališke produkcije.

Prvi vidik, ki je postal očiten pri raziskavi, je vpliv kulturnih tradicij na produkcijo in potrošnjo gledališča. Kulturne tradicije določajo, kateri gledališki tipi in žanri se producirajo in jih občinstvo obiskuje; drugače povedano, določajo navade gledaliških ustvarjalcev in gledalcev. Vpliv kulturnih tradicij in zgodovine je še zlasti prišel v ospredje, ko smo primerjali države Zahodne Evrope (Nizozemska) in nordijske države (Danska) s srednjeevropskimi in vzhodnoevropskimi državami (Estonija, Madžarska, Slovenija). Analiza produkcij kaže, da je gledališka ponudba veliko bolj raznolika v Groningenu in Aarhusu kot v Tartuju, Debrecenu in Mariboru, kjer so se nekateri novi gledališki tipi in žanri šele začeli pojavljati. V zahodnih mestih je ponudba bolj raznovrstna, saj raznolikost umetnosti že dolgo predstavlja pomemben cilj kulturne politike. Zaradi demokratizacije in decentralizacije gledaliških sistemov konec šestdesetih in v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo do zloma tradicionalnih struktur, kar je pripomoglo k povečanju števila novih in manjših pobud na račun velikih subvencioniranih institucij. Na raznovrstnost ponudbe vpliva tudi povečanje števila tržno usmerjenih gledaliških produkcij (večinoma muzikalov in *kleinkunsta*) od osemdesetih let prejšnjega stoletja dalje.

Kljub navidezni heterogenosti ponudbe pa glede na število izvedb in obiskov v večini mest jasno prevladuje govorno gledališče (ki mu pogosto konkurira glasbeno gledališče). Prevlado govornega in glasbenega gledališča lahko pojasnimo tudi z navadami gledaliških ustvarjalcev in obiskovalcev, saj sta zadevna gledališka tipa najbolj poznana (tudi z zgodovinskega vidika) in tudi najbolj dostopna.

Naslednja dejavnika, ki vplivata na produkcijo, distribucijo in potrošnjo gledališča, so strukturne značilnosti in politični vidiki gledališkega sistema. Kot je poudarjeno v tem članku, imajo pomembno vlogo v gledališkem sistemu: prisotnost skupine določene vrste, razpoložljivost prizorišč za določene gledališke tipe in žanre ter razpoložljivost gledališkega izobraževanja. Zagotovo so ti vidiki delno tudi rezultat kulturne zgodovine in nekaterih navad, vendar se o njih obenem tudi stalno pogaja. Vpliv kulturne politike na oblikovanje programov smo že omenili, vendar pa učinek politike ni omejen le na kulturno politiko, saj gre seveda za mnogo širše vprašanje, ki zadeva tudi količino subvencij za različne institucije, uporabo prizorišč, prioritete pri izobraževanju, izvolitve umetniških direktorjev gledališč itd. Kljub temu vpliva posameznih umetniških direktorjev tudi ne gre podcenjevati, saj je to sila, ki prinaša umetniške spremembe.

Kljub razlikam v ponudbi, ki so rezultat razlik v kulturni zgodovini, strukturnih značilnosti in političnih vidikov gledališkega sistema, moramo izpostaviti tudi nekatere univerzalne značilnosti. Na primer zaradi stroškov produkcij nekaterih

gledaliških tipov ali žanrov so nekoliko omejena tako subvencionirana kot komercialna gledališča, kar jih sili k temu, da privabljajo širše občinstvo in zato sprejemajo določene umetniške odločitve. Zato ekonomije gledališke produkcije ne gre prezreti.

Iz naše raziskave je razvidno tudi, da produkcija, distribucija (izvedbe) ter potrošnja (obiski) niso usklajena gledališka področja. Področje produkcije se zdi od vseh treh še najbolj uravnoteženo glede različnih gledaliških tipov ter ponuja tudi večjo raznovrstnost od preostalih dveh področij. Zato menimo, da bi vsaj v obravnavanih petih mestih lahko na različne načine pripomogli k dejavnemu spodbujanju potrošnje gledališča v njegovih številnih tipih in žanrih.

Literatura

- Hansen, Louise Ejgod. "Artistic Diversity as a Political Objective." *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Small European Countries*. Ur. H. van Maanen, A. Kotte, A. Saro. Amsterdam, New York: Rodopi, 2009. 183–207.
- Kennedy, Dennis, ur. *The Oxford Companion to Theatre and Performance*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Lelkes, Zsafia. "Changes in the Hungarian Theatre System." *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Small European Countries*. Ur. H. van Maanen, A. Kotte, A. Saro. Amsterdam, New York: Rodopi, 2009. 90–124.
- Saro, Anneli. "Introduction." *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Small European Countries*. Ur. H. van Maanen, A. Kotte, A. Saro. Amsterdam, New York: Rodopi, 2009. 19–22.
- . "The Interaction of Theatre and Society: the Example of Estonia." *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Small European Countries*. Ur. H. van Maanen, A. Kotte, A. Saro. Amsterdam, New York: Rodopi, 2009. 41–62.
- Sušec Michieli, Barbara. "Between Inertia and Cultural Terrorism: Slovenian Theatre in Times of Crisis and Change." *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Small European Countries*. Ur. H. van Maanen, A. Kotte, A. Saro. Amsterdam, New York: Rodopi, 2009. 63–89.
- Toome, Hedi-Liis. "Ooperi- ja muusikalilavastuste publiku teatrikūlastuse põhjused ning etenduse vastuvõtt Vanemuise muusikalavastuste näitel." *Res Musica* 5 (2013): 160–180.

Van Maanen, Hans. "The Dutch Theatre System: A World of Independents." *Theatre Research International* 27.2 (2002): 179–191.

—. "How Theatrical Events Determine Theatre's Functioning in Society." *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Small European Countries*. Ur. H. van Maanen, A. Kotte, A. Saro. Amsterdam, New York: Rodopi, 2009. 490–523.

Priloga 1. Distribucija produkcij in izvedb v mestih glede na gledališke tipe

Gledališki tip	Aarhus* sezona 2010/2011			Debrecen sezona 2010/2011			Groningen sezona 2010/2011			Maribor* sezona 2010/2011			Tartu leto 2010		
	Prod.	Izv.	Obiski	Prod.	Izv.	Obiski	Prod.	Izv.	Obiski	Prod.	Izv.	Obiski	Prod.	Izv.	Obiski
Govorjeno gledališče	51 30 %	596 54 %	92767 41 %	120 44 %	363 35 %	85628 42 %	210 43 %	474 48 %	56834 28 %	62 45 %	286 42 %	51992 30 %	114 71 %	488 72 %	95705 59 %
Ples	25 15 %	76 7 %	7272 3 %	74 27 %	108 11 %	21991 11 %	60 12 %	95 9 %	22342 11 %	12 9 %	39 5 %	29748 17 %	17 11 %	56 8 %	10793 7 %
Glasbeno gledališče	18 10 %	141 13 %	86832 38 %	25 9 %	167 16 %	49259 24 %	70 14 %	180 18 %	63881 31 %	18 13 %	57 8 %	40725 24 %	21 13 %	127 19 %	49952 31 %
Kleinkunst	24 14 %	45 4 %	26658 12 %	18 7 %	33 3 %	11957 5 %	117 24 %	163 17 %	39242 21 %						
Lutkovno gl. in gl. predmetov	17 10 %	129 12 %	4983 2 %	34 12 %	302 30 %	33567 16 %	8 2 %	13 1 %	3181 2 %	41 30 %	290 43 %	47222 27 %	6 4 %	7 1 %	388 2 %
Fizično gledališče	22 13 %	73 6 %	5679 3 %												
Cirque nouveau in šov							8 2 %	27 3 %	15252 7 %						
Drugo	14 8 %	42 4 %	2675 1 %	4 1 %	41 4 %	1132 1 %	16 3 %	27 3 %	3076 1 %	5 3 %	6 1 %	377 2 %	2 1 %	2 1 %	80 1 %
Skupaj	171 100 %	1103 100 %	226866 100 %	275 100 %	1014 100 %	203544 100 %	489 100 %	979 100 %	203808 100 %	138 100 %	678 100 %	170064 100 %	160 100 %	680 100 %	156916 100 %

Opomba. Prod. = produkcije, izv. = izvedbe. *Podatki iz Aarhusa in Maribora vključujejo le profesionalno produkcijo.